

Araştırma Makalesi / Research Article

Douglass North, Metodolojik Bireycilik ve Rasyonalite*

Yusuf Kaan Acar¹

Öz

Yeni Kurumsal İktisadın en önemli isimlerinden biri Douglass C. North'tur. North'un "Bir toplumda oynanan oyunun kuralları" olarak belirlediği kurum tanımı günümüzdeki birçok kurumsal iktisatçı tarafından benimsenmiş durumdadır. Bunun yanında North, kariyerinin son dönemlerinde kurumların sadece toplumsal rollerini vurgulamakla kalmamış, bireysel etkilerini de ele alacak şekilde daha geniş bir kurumsal perspektif ortaya koymuştur. Bunu yaparken de Neoklasik İktisadın bireyini eleştirel bir biçimde ele alarak çeşitli bireysel analizler için farklı bir yol sunmuştur. Bunun sonucunda Neoklasik İktisattan bir hayli uzaklaşmış, hatta zaman zaman heterodoks bir yaklaşım olan eski kurumsalcılıkla ortak bazı temalara da değinmiştir. Zihinsel modellerin ve kültürün önemini vurgulayan North, bu alanda yaptığı çalışmalarla iktisatçılara yeni bir ufuk açmıştır. Vardığı noktada ise iktisatçıların bireyi daha doğru bir şekilde analiz etmeleri gerektiğini ve bunu bilişsel bilimlerle iktisat arasında ortak temalar belirleyerek yapabileceklerini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı North'un eleştirileri bağlamında iktisat biliminin bireyci yaklaşımını ele alarak, bu yaklaşımın nasıl daha sağlıklı hale getirilebileceğinin tartışılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kurum, Metodolojik Bireycilik, Rasyonalite.

Douglass C. North, Methodological Individualism and Rationality

Abstract

One of the most important names of the New Institutional Economics is Douglass C. North. North's definition of institutions as "the rules of the game played in a society" has been adopted by many institutional economists today. In addition, late in his career, North emphasized the social role of institutions and introduced a broader institutional perspective to address their individual effects. In doing so, he critically analyzed the individual in Neoclassical Economics and offered a different way for various individual analyses. As a result, he has moved away from Neoclassical Economics and even occasionally touched upon some common themes with old institutionalism, which is a heterodox approach. Emphasizing the importance of mental models and culture, North opened a new horizon for economists with his studies in this field. He concluded that economists need to analyze the individual more accurately and that they can do this by establishing common themes between cognitive sciences and economics. This study aims to discuss the individualist approach of economics in the context of North's criticisms and how this approach can be made healthier.

Keywords: Institutions, Methodological Individualism, Rationality.

* Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Adem Levent danışmanlığında Yusuf Kaan Acar tarafından "Douglass C. North'un Düşüncesinde Kurumlar ve Rasyonalite İlişkisi" başlığı ile tamamlanarak 08/06/2023 tarihinde savunulan Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Bağımsız Araştırmacı, ykacar1998@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-3919-5666>

Atıf/Cite as: Acar, Y. K. (2024). Douglass C. North, metodolojik bireycilik ve rasyonalite. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2024, 42 (4), 555-568.

GİRİŞ

İktisat biliminin ortodoksini Neoklasik İktisat oluşturmaktadır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında Neoklasik İktisat öyle güçlenmiştir ki, iktisat bilimi neredeyse Neoklasik İktisatla eş değer görülmüş, neoklasik teoriye katkı sağlamayan görüşler iktisat teorisi olarak kabul görmemiştir. Ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar gelindiğinde zaman zaman bazı değişimler olsa da genel anlamda Neoklasik İktisat gücünü temelindeki üç aksiyomdan almaktadır: 1) Metodolojik bireycilik, 2) Araçsalcılık, 3) Denge.

Burada özellikle metodolojik bireycilik ve bununla birlikte araçsal rasyonalite varsayımı iktisat biliminde sürekli tartışılmıştır ve hâlâ tartışılmaya devam etmektedir. Birçok heterodoks iktisatçı ve hatta anaakım içerisinden de bazı iktisatçılar iktisadın bireyci yaklaşımını eleştirmeye devam etmektedirler. Ancak yine de bu yaklaşımlar, birçok iktisadi teorinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu rollerinin yanı sıra iktisatçılar, bu yaklaşımların basitleştirici etkisinden de vazgeçememişlerdir.

İktisat bilimine sunduğu katkılarla 1994 yılında Nobel ödülüne layık görülen North, iktisattaki bu bireyci yaklaşımlara en geniş eleştirilerden birini getirmiştir. Eleştirilerinin hedefine rasyonalite varsayımını ve rasyonel seçim teorisini koyan North, iktisat bilimi için sunduğu önerilerde ise metodolojik bireycilik yaklaşımının da yetersizliğini ortaya koymuştur. Literatürde North'un birey yaklaşımlarıyla ilgili olarak önemli çalışmalar da vardır. Örneğin Ben Fine ve Milonakis (2003), North'un çalışmalarında metodolojik bireyciliği aşmakta zorlandığını vurgulamışlardır. G.M. Hodgson (2016) ise North'un bireycilik yaklaşımının metodolojik bireycilikten farklarını Milonakis ve Fine'a atıf yaparak ortaya koymuştur. Malcolm Rutherford (1995) eski ve yeni kurumsal iktisat arasında bir bağlantı kurulacaksa bu bağlantının North'un rasyonalite ve bireycilik yaklaşımlarıyla birlikte kurulabileceğini iddia etmiştir.

Bu çalışmada ise diğerlerinden farklı olarak North'un 1990 sonrası çalışmaları temel alınarak, kurumların özellikle birey davranışlarındaki rolü incelenmiştir. Özellikle Yeni Kurumsal İktisatta kurumlar ülkelerin gelişmesindeki rolü açısından incelenirken, North kurumlar yaklaşımını bir adım öteye taşıyarak birey davranışları açısından da ele almıştır. Hem rasyonalite varsayımına önemli eleştiriler getirmiş hem de metodolojik bireycilik yaklaşımının yetersizliklerini ortaya koymuştur. Bu varsayımlara eleştirileriyle birlikte Neoklasik İktisada da önemli eleştiriler getiren North, iktisat biliminin de ne yönde evrilmesi gerektiğini hakkında bazı fikirler ortaya koymuştur. Yani bu çalışma North'un eleştirileri kapsamında Neoklasik İktisada bir eleştiri olarak ele alınabilir.

Bu çalışmada ilk olarak metodolojik bireyciliğin Neoklasik İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat içindeki konumu ve önemi incelenecek, ardından ilk olarak North'un iktisadi yaklaşımı incelenecek ve son olarak North'un eleştirileri kapsamında iktisat biliminde metodolojik bireycilik anlayışı tartışılacaktır.

1. METODOLOJİK BİREYCİLİK, NEOKLASİK İKTİSAT VE YENİ KURUMSAL İKTİSAT

Metodolojik bireycilik, Neoklasik İktisat düşüncesinin temel taşlarından biridir. Metodolojik bireycilik, tüm teorilerin birincil analiz birimi olarak rasyonel bireylerden hareket ettiği anlamına gelir. İster tek bir bireyin davranışlarıyla ilgili olsun, ister geniş toplulukların davranışlarıyla ilgili olsun, bütün sonuçlar nihai olarak bir amacı olan bireylerin rasyonel seçimleriyle açıklanmaktadır. Bu nedenle, metodolojik bireycilik temelli olarak ortaya koyulan teoriler, "toplular sosyal olguların bireysel eylemler, bireylerin karşılıklı ilişkileri ve bunların birleşik

etkileri açısından açıklanabileceği ve açıklanması gerektiği” şeklindeki ilke ile karakterize edilir (Vanberg, 1986). Metodolojik bireycilik ilkesi şu ifadelerle uyumlu olarak görülebilir: a) Bireylerin genellikle diğer bireylerin refahını içeren amaçları vardır b) Genellikle bireyler hakkındaki inançlara indirgenemeyen bireysel varlıklar hakkında inançlara sahiptirler c) Bireylerin “güç sahibi” olmak gibi birçok özelliği ilişkiseldir. Bu bağlamda bir bireyin doğru tanımlanması diğer bireylere atıfta bulunulmasını gerektirebilir (Elster, 1982). Çoğu bilim dalında olduğu gibi iktisatçılarda, araştırmalarının altındaki felsefi varsayımlar üzerine çok az düşünerek analiz yaparlar. Ancak iktisatçıların metodolojik bireyciliğe bağlı kalma iddiaları en üst düzeydedir (Hodgson, 2007).

Metodolojik bireycilik ilkesine dayanmak, iktisatçılar tarafından, özellikle de ana akım iktisatta yürütülen çalışmaların hepsini değil ama birçoğunu karakterize etmektedir. Ana akım iktisat, ortak idealler, ilkeler ve ekonomik araştırma standartları ile birleşmiş iktisatçılardan oluşan kavramsal bir yaklaşım biçimi olarak düşünülebilir. Günümüzde ekonomik düşüncenin hâkim ekolüdür. Ana akım iktisatçıların en önemli ortak noktası ise, ekonomik analizlerinin temelinde metodolojik bireycilik yaklaşımının oluşudur (Kirdina, 2015). Bu bağlamda metodolojik bireyciliğin aynı zamanda analitik bir yapıda olması da gerekir. Watkins (1952), metodolojik bireyciliğin üç nedenden ötürü analitik olduğunu savunmaktadır: 1) Fiziksel şeyler algılanmadan var olabilirken, yasalar, fiyatlar, başbakanlar ve karne gibi sosyal “şeylerin” kişisel tutumlar tarafından yaratıldığı savunulmaktadır. 2) Sosyal bilimci ve tarihçinin, etkileşim halindeki bireylerden oluşan bir sistemin genel yapısı ve davranışına “doğrudan erişimi” olmadığı bir gerçektir. Sosyal bilimci ve tarihçinin bireylerin kişilikleri, inançları ve niyetleri hakkında genellikle oldukça güvenilir fikirlere ulaşabildiği de bir gerçektir. Ve bu iki olgunun birlikte, soyut bir “sosyal yapı”ya ilişkin teorik bir anlayışın ancak somut bireyler hakkındaki daha ampirik inançlardan¹ türetilmesi gerektiği varsayılmaktadır. 3) Metodolojik bireycilik terk edilmeyecek bir kural olarak görülmektedir (Watkins, 1952).

Sosyal olguların bireylerin davranışlarıyla daha iyi açıklanabileceği fikri yakın zamanda ortaya çıkmamıştır. İlk olarak bencil motivasyonları takip eden rasyonel bireylerin, bir bütün olarak toplum için faydalı bir şey ortaya çıkarabileceği fikri, Adam Smith’in “görünmez” el fikrine kadar götürülebilir. Ortak faydaya hizmet eden çok sayıda özel çıkarın koordinasyonuna yönelik bu metafor, metodolojik bireyciliğin bir unsuru olarak görülebilir (Neck, 2021). Buna ek olarak, Jeremy Bentham ve on-sekizinci ve on-dokuzuncu yüzyılın diğer liberal düşünürlerinin çalışmalarında da öncülleri bulunmaktadır. John Stuart Mill şöyle yazmıştır: “Toplum olgularının yasaları, insanların eylemleri ve tutkularından başka bir şey değildir ve olamaz, yani “bireysel insan doğasının yasaları”. Mill şöyle devam eder: “İnsanlar bir araya geldiklerinde, farklı özelliklere sahip başka tür bir maddeye dönüşmezler” (Hodgson, 1986).

Metodolojik bireyciliğin iktisat bilimi açısından kırılma noktası ise metodlar savaşı (Methodenstreit) döneminde olmuştur. Avusturya İktisat Okulu’nun kurucusu Menger, iktisat metodolojisi üzerine yaptığı incelemelerde, bireylerin aldıkları rasyonel kararların, genel olarak bireylerin planladıklarından farklı sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur. Bu kasıtlı davranışların beklenmedik sonuçlarının ise, genelde sosyal bilimlerin, özelde iktisat teorisinin en ilginç konularından olduğunu vurgulamıştır. Genç Alman Tarihçi Okulu’nun lideri Schmoller, Menger’in kitabına tepki göstererek, zaman ve mekândan bağımsız bireysel davranış düzenlilikleri olasılığını reddeden ve grupların ve kamu kurumlarının gözlemlenmesini vurgulayan tümevarımcı ampirik çalışmaları savunan bir eleştiri yazmıştır. Metodoloji konusundaki farklılıkları, Alman ve Avusturyalı iktisatçılar arasında 1920’lere kadar süren şiddetli bir tartışmaya neden olmuştur

(Neck, 2021). Bu tartışmanın sonucunda ise neoklasik iktisatçılar yöntem olarak metodolojik bireyciliğe yönelmişlerdir. Özünde Avusturya iktisat okulunun bir mensubu olan Menger, Neoklasik İktisadın yönteminin belirlenmesinde başrol oynamıştır.

Metodolojik bireyciliğin iktisat bilimine kazandırılmasında ve yürütülen tartışmalarda Avusturya iktisatçılarının katkıları önemlidir. “Metodolojik bireycilik” kavramı ilk defa 1908 yılında Joseph Schumpeter tarafından kullanılmıştır. Burada Schumpeter, özel mülkiyete dayalı bir ekonomide gerçek anlamda toplumsal değerler olmasa bile, tam rekabet altında bireylerin etkileşimlerinin toplumsal değer üretebileceğini ortaya koymuştur (Arrow, 1994). Ludwig von Mises, iktisat biliminde bu ilkeyi açıkça tartışan ilk kişilerden biri olmuştur. Mises’e göre, metodolojik bireycilik ilkesi iki önemli kabule dayanmaktadır: 1) Tüm eylemlerin bireyler tarafından gerçekleştirildiği 2) Sosyal bir kolektifin, bireysel üyelerin eylemleri dışında bir varlığı ve gerçekliği olmadığı (Ksojavik, 2003). Metodolojik bireyciliğin önemli bir savunucusu olarak görülen ancak bazı yaklaşımlarıyla tartışmalara yol açan Hayek’in ise metodolojik bireyciliğe temel katkısı, bireyler tarafından planlanmayan, ancak rasyonel bireylerin etkileşimlerinden ortaya çıkan bir ekonomik düzen anlamına gelen ve açıkça Menger’in fikirlerinin bir türevidir olan “kendiliğinden doğan düzen” kavramıdır. Hayek’e göre metodolojik bireycilik, aklın sınırlarını vurgular ve bilimcilikten kaçınarak sosyal bilimcilerin daha mütevazı bir tutum sergilemesine katkıda bulunur (Hodgson, 2007; Neck, 2021).

Hodgson (1988), metodolojik bireycilik yaklaşımının çağdaş ekonomi teorisinde çeşitli şekillerde ifade edildiğine işaret etmektedir. Bunlardan biri bireylerin zevklerindeki bir değişimin yine bireylerden kaynaklandığının kabul edilmesidir. Bazı durumlarda, bireysel tercihlerin şekillenmesi, bunların aslında zaman içinde değişmediği öne sürülerek reddedilmektedir. Bireysel fayda fonksiyonu hem değişmez hem de tartışma götürmez olarak kabul edilmektedir. Genellikle zevk ve amaçlardaki tüm görünür değişikliklerin tek ve temel bir fayda fonksiyonuna dayandığı iddia veya ima edilir. Bireysel tercihler veya amaçlar temel olarak kabul edilir ve ekonomik yapı bu sözde sağlam temellerden yukarı doğru inşa edilmelidir. İktisatta metodolojik bireycilikle ilgili bir başka olgu da makro ekonomik teoriyi neoklasik, mikroekonomik temellerin bir versiyonu üzerine yeniden inşa etme projesinin yaygın olarak benimsenmesiyle ilgilidir (Hodgson, 1988). Neoklasik teoride varsayım, bireysel tercihleri ve üretim teknolojisini yöneten fonksiyonların dışsal olarak verildiği ya da oluşturulduğudur. Bu durum, bu fonksiyonların doğası ve yapısı üzerinde bir dizi geri besleme etkisinin projeye dahil edilmesini engellemektedir (Kjosavik, 2003). Buna bağlı olarak neoklasik teoride metodolojik bireycilik yaklaşımı yalnızca mikro ekonomik analiz düzeyinde değil, aynı zamanda makro ekonomik analiz düzeyinde de ele alınmaktadır. İşsizlik, enflasyon, gibi makro ekonomik kavramların bireysel eylemler açısından açıklanabileceği varsayılır. Bu durumda ilk olarak bireyler ve firmaların davranışları incelenir ve daha sonra toplu davranış düzenliliklerine uygulanır. Yani makroekonomik dinamik, bireysel eylemlerin basit bir şekilde bir araya getirilmesinden elde edilir ve makroekonomik gelişme mikro birimlerin davranışlarından türetilir. Bu yaklaşım, makro iktisadın mikro temelleri yaklaşımıyla modern Ortodoks Neoklasik İktisatçılar arasında hâkim olmaya devam etmektedir (Kirdina, 2015).

Yeni Kurumsal İktisat okulu ise 20. yüzyılın ortalarında Neoklasik İktisadın bazı eksikliklerini kapatmak adına ortaya çıkmıştır. Eski kurumsalcılardan farklı olarak Yeni Kurumsal İktisat okulu Neoklasik bir çizgide hareket etmektedir. Büyük ölçüde 19. yüzyıl fiziğinden ödünç alınan mekanistik metafora dayanan matematiksel formalizme yönelik savaş sonrası eğilim, eski kurumsalcılığı gölgede bırakmış ve bu durum 20. yüzyılın ortalarında kurumsal bir çıkmaza yol

açmıştır. Ancak 1970'lerden sonra sosyal bilimlerde evrimci yaklaşımların yükselmesi ve iktisat teorisinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Klasik ve Keynesyen iktisat arasındaki uzlaşmanın bozulması Yeni Kurumsalcılığın önünü açmıştır.

Yeni Kurumsal İktisat genellikle kendisini “standart teorinin yerini alma girişimi” olarak değil, “mülkiyet hakları ve yönetim yapıları gibi geleneksel olarak verili kabul edilen kurumsal faktörleri açıklayarak Neoklasik teorinin kapsamını genişletme girişimi” olarak tanımlamıştır. Bu literatürde kurumlar ve kurumsal değişim, genellikle işlem maliyetlerini azaltmanın, belirsizliği azaltmanın, dışsallıkları içselleştirmenin ve koordineli veya işbirlikçi davranışlardan kolektif faydalar üretmenin yolları olarak analiz edilmiştir. Aynı zamanda yeni kurumsal iktisatta kurumların ekonomik sorunlara "verimli" çözümler sunma eğiliminde olduğunu iddia etme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Bu argüman bazen en verimli örgütsel formu, rutinleri veya kuralları seçmek için çalışan rekabet kavramıyla desteklenir (Rutherford, 2001).

Yeni Kurumsalcıların Neoklasik İktisatçılarla en önemli ortak noktalarından biri de modellerinin metodolojik bireyciliğe dayanmasıdır. Yeni kurumsal iktisatta odak noktası, iktisadi teorileştirmenin iyi bilinen temellerini kullanarak kurumları açıklamaktır. Bu bağlamda iyi belirlenmiş ortamlara yerleştirilen, fayda maksimizasyonu prensibiyle hareket eden birey, verimli sonuçlar üretir. Metodolojik bireycilik, verili tercihlere sahip bireyi teorinin temel yapı taşı haline getirir. Gerçekte Yeni Kurumsal İktisatçılar tercihlerin kurumsal çevreden etkilendiğine inanırlar, ancak ekonomik sorgulama amacıyla analize *soyut ve faydasını maksimize eden* bireyle başlamanın doğru olduğunu düşünmektedirler. Yeni Kurumsalcılar; ekonomik, yasal ve tarihsel kurumları bireysel davranışlar açısından açıklamaktadır.

2. RASYONALİTE VARSAYIMI VE KURUMSALCI YAKLAŞIMLAR

“Rasyonel birey” düşüncesi, başlangıcından bu yana iktisat bilimine hakim olmuştur. Adam Smith’ten bu yana “Rasyonel birey” tanımının çeşitli uyarlamaları yapılmış olsa da, temel fikir her zaman aktörlerin genellikle faydalarını maksimize ettiği olmuştur. Bir çok iktisatçı için bu ilke, kişinin tutarlı tercih sıralarına sahip olmasına benzer. Neoklasik İktisadın uygulayıcıları genellikle geçişli ve dönüşsüz bir tercih sıralaması varsaymaktadır. Rasyonel tüketici modeli ekonomik analize o kadar derinlemesine işlemiştir ve geniş anlamda o kadar makuldür ki, birçok iktisatçı için rasyonalite hatalarının önemli ekonomik kararları etkileyebileceğini veya piyasa güçlerinden kurtulabileceğini hayal etmek zordur (Ksojavik, 2003).

İktisat bilimi her zaman tüketicilerin motivasyonları ve davranışları ile ilgilenmiştir. Mantıklı, planlı ve tutarlı anlamındaki geniş anlamıyla rasyonel davranışın, kendi çıkarı ve piyasaların aptalca davranışları cezalandırma eğilimi nedeniyle ekonomik piyasalardaki çoğu davranışı yönettiğine inanılır. Ancak rasyonaliteye, Hicks ve Samuelson tarafından mükemmelleştirilen ve ekonomi teorisi derslerinin temel taşı oluşturulan klasik tüketici talebi teorisinde çok daha özel bir anlam verilmiştir. Herbert Simon’un sözleriyle, “Ekonominin rasyonel insanı, en iyiden daha azına razı olmayan bir maksimizatördür” (Simon, 1987). Bu davranış modeli çağdaş ekonomik analize hâkim olsa da iktisatçılar arasında bunun davranışsal geçerliliğini sorgulayan ve alternatifler arayanlar her zaman var olmuştur.

Rasyonalite varsayımına ilk önemli eleştiriler Eski Kurumsalcılar’dan gelmiştir. Amerikan Pragmatizmi’nin etkisinde olan Eski Kurumsalcılar, özellikle Charles Pierce, John Dewey ve William James’in alışkanlık psikolojisi ile ilgili yazılarından etkilenmişlerdir. Eski Kurumsal İktisadın kurucusu olarak kabul edilen ve neoklasik iktisada karşı olan Veblen yaşadığı dönemdeki

kurumsal yapıyı eleştirmiş ve birey davranışlarının arkasındaki baskın unsuru bulmaya çalışmıştır. Veblen'e göre bu baskın unsur "düşünce alışkanlıkları" olarak tanımladığı kurumlardır. Bireyler rasyonel bir şekilde karar almazlar. Bireyler karar alırken kurumların, alışkanlıkların ve içgüdülerinin etkisi altındadır. Kurumlar insan davranışının yapısını sınırlar ve insan faaliyetlerine şekil verir. Kurumlar durağan değildir, ortaya çıkan yeni bilgilerle sürekli evrimleşme eğilimindedir ve bireyler ve kurumlar arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Ayrıca Veblen'e göre iktisadi sistem durağan değildir ve deterministik yasalar bu durumu açıklayamazlar. İktisadi düşüncesini açıklarken birikimli nedensellik kavramını sürekli vurgulayan Veblen, bireyi hazzı ve fayda maksimizasyonu peşinde koşan bir makine olarak ele almak yerine, alışkanlıkları olan ve yaşadığı çevreden etkilenen bir varlık olarak incelemenin gerekliliğini vurgulamıştır. Eski Kurumsalcıların diğer önemli isimleri ise Mitchell ve Commons'dır. Veblen'in aksine Mitchell ve Commons Neoklasik İktisada tam olarak karşı durmamışlardır. Ancak onlarda Veblen gibi rasyonalite varsayımına karşı çıkmışlar ve bireylerin, kurumların ve alışkanlıkların etkisinde olduklarını vurgulamışlardır (Acar, 2023).

Rasyonalite varsayımına karşı bugüne kadar yapılmış en önemli eleştiri ise Davranışsal İktisatçılardan gelmiştir. Özellikle Herbert Simon'un geliştirmiş olduğu "Sınırlı Rasyonalite" kavramı, ortaya atıldığı dönemden sonra Neoklasik İktisat eleştirisi yapan bütün iktisatçılar için temel bir kavram haline gelmiştir. Neoklasik iktisadın rasyonel birey tanımlamasının doğru olmadığını vurgulayan Simon, daha gerçekçi bir iktisat teorisi için bireyin karar verme sürecinin doğru bir şekilde incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda bireylerin bilişsel sınırlarını ve bireylerin aldıkları kararların sonucuna değil karar alma süreçlerine odaklanılması gerektiğini yazılarında ifade etmiştir. Bunun sonucunda da Sınırlı Rasyonalite kavramını geliştirmiştir. "Sınırlı rasyonalite" kavramı karar vericinin bilişsel sınırlamalarını hesaba katan seçimi belirtmek için kullanılır. Sınırlı rasyonalite, gerçek karar verme sürecinin alınan kararları etkileme yollarıyla derinden ilgilenen davranışsal iktisadın merkezi temalarından biridir (Simon, 1987). Simon "sınırlı rasyonalite" terimini gerçek dünyadaki ekonomik aktörlerin farklı şekillerde davranmasını engelleyen insan bilgisi ve insan hesaplaması üzerindeki tüm sınırlamaları belirtmek için kullanmamızı önerir. Simon, rasyonel seçim teorisinin, bireylerin bir karara varma tarzının doğru bir tanımı olarak değil, yalnızca "seçimi tahmin etmek için bir aygıt" olarak tasarlandığının farkındadır. Buna karşılık sınırlı rasyonellik teorileri, nihai kararın özünü olduğu kadar fiili karar sürecini de yakalamaya çalışırken daha iddialıdır (Simon, 1987).

Neoklasik bir çizgide hareket eden Yeni Kurumsal İktisatçılar'da sınırlı rasyonalite kavramını analizlerinin merkezine koymuşlardır. Neoklasik İktisadın kıtlık, rekabet gibi gerçekçi varsayımlarını kabul eden Yeni Kurumsalcılar, özellikle rasyonalite varsayımını reddetmişler ve kurumlar, organizasyonlar ve karar alma süreçleri hakkında Neoklasik İktisatçılardan farklı bir yöntem izlemişlerdir. Örneğin Olivier Williamson'a göre eğer tam rasyonellik varsayımı geçerli olsaydı bir organizasyonda gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamında fayda maliyeti aşar veya en kötü ihtimalle fayda maliyete eşit olurdu. Ancak gerçek dünyada alınan kararlar geleceğe dair belirsizlik ve insan beyninin sınırlı kapasitesi nedeniyle sınırlı bir rasyonalite altında alınır. Bu bağlamda bireylerin aldığı kararlar bu sınırlılık sebebiyle dönem sonunda sapmalara uğrayacaktır. Gerçek dünyada birey davranışları, oyunun kuralları olarak kurumların kısıtları altında oldukları için, Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımında sınırlı rasyonalite, zorunlu bir varsayımdır. Çünkü bireyler, sadece niyet olarak tam rasyonel olabilirler (Çetin, 2012; Williamson, 1993).

Yeni Kurumsal İktisadın bir diğer önemli ismi Douglass North ise rasyonalite ve kurumlar üzerine önemli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların sonucunda diğer Yeni Kurumsalcıların aksine Neoklasik İktisadın temel aksiyomlarından fazlasıyla uzaklaşmış ve iktisat biliminin geleceği hakkında farklı çıkarımlar yapmıştır. Bu bağlamda önce North'un iktisat bilimindeki yeri tartışılacak, ardından rasyonalite ve bireycilik üzerine yaptığı çalışmalar ve vardığı sonuçlar incelenecektir.

3. NORTH'UN İKTİSADİ YAKLAŞIMI

İktisat bilimine bakış açısı yıllar içinde farklılık gösteren North, kariyerinde dönem dönem farklı konulara değinmiş, ancak temel dayanak noktasından sapmamıştır. Ülkelerarası gelişmişlik farklarını ele alan North, zaman içinde Neoklasik İktisadın bu konudaki eksikliklerini kendince yorumlamıştır ve vardığı noktada iktisat bilimine farklı bir bakış açısı sunmuştur. Bu bağlamda konunun anlaşılabilir kılınması adına North'un iktisadi kariyeri üç temel araştırma hattına ayrılarak incelenebilir.

İlk araştırma hattı yeni iktisat tarihidir. Temelde iki metodolojik yaklaşımı bulunan yeni iktisat tarihinde ilk olarak tarihi kaynaklardan niceliksel kanıtlar bulunur ve bu kanıtlar hipotezlerle test edilir. Yani geçmişin iktisadi kayıtları neoklasik bir çerçevede açıklanmaya çalışılır. Burada direkt olarak neoklasik iktisada bir katkı sunan North zaman içinde neoklasik iktisadın eksikliklerini fark etmeye başlamış ve kurumların önemine değinmeye başlamıştır. Bu da onu kariyerinin ikinci aşaması olan yeni kurumsalcılığa götürmüştür. North bu aşamada kurumlar ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelemiş ve kurumsal değişimin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bir araştırma çerçevesi sunmuştur. Ayrıca Neoklasik İktisadın işlem maliyetlerini, mülkiyet haklarını ve kurumları veri olarak ele almasını eleştirmiş, mübadeleden elde edilen kazançlar arttıkça mülkiyet haklarında ve buna bağlı olarak ekonomik örgütlenme biçimlerinde değişiklikler meydana geldiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda büyümenin sadece Neoklasik faktörlerle değil, bir kurumsal evrim sürecinde gerçekleştiğini göstermiştir. Ancak North, bu aşamada bazı eleştirilerde bulunmuş olsa da, çalışmalarında temelde neoklasik kavramları kullanarak neoklasik iktisadı genişletmeye çalışan bir yaklaşım ortaya koymuştur. Kariyerinin üçüncü ve son aşamasında Neoklasik İktisadın *rasyonel bireyini* ele alan North, bu varsayıma önemli eleştiriler getirmiştir. Rasyonalite varsayımıyla birlikte neoklasik iktisadın metodolojik temellerini de eleştirmiş olan North, bu aşamada Neoklasik İktisattan büyük oranda uzaklaşmıştır (Acar, 2023)

Bu bağlamda North'un iktisat bilimindeki yerini iyi bir şekilde tahlil edebilmek için David Dequech'in (2008) yapmış olduğu Neoklasik İktisat/Anaakım İktisat/Ortodoks İktisat ayrımını incelemekte fayda vardır. Neoklasik İktisat rasyonaliteye, dengeye ve belirsizliğin ihmaline dayanan üçlü bir kombinasyonla ifade edilmektedir. Anaakım İktisat ise daha çok saygın üniversitelerde ve kolejlerde lisans düzeyinde gösterilen fikirlere dayanmaktadır. Ayrıca bu fikirlerin daha az saygın yerlerdeki destekçileri hakkında daha kapsayıcıdır. Yani Anaakım İktisat sadece Neoklasik İktisatla sınırlı kalmamakta, zaman zaman Neoklasik İktisada karşı olan eleştirel fikirleri de içerebilmektedir. Buna bağlı olarak Anaakım İktisat daha sosyolojik ve zamansal olarak daha genel bir kavramı ifade etmektedir. Ortodoks İktisat ise entelektüel bir kategori olarak en son hâkim düşünce okulu tarafından temsil edilir. Ortodoks iktisadın günümüzdeki karşılığı Neoklasik İktisattır (Dequech, 2008). Bu noktadan bakıldığında North'a, kariyerinin sonunda vardığı noktada Neoklasik İktisatçı demek güçtür. Ancak iktisat bilimine yapmış olduğu katkılar, onu Anaakım İktisadın önemli bir ismi haline getirmiştir (Acar, 2023).

Ayrıca kimi yazarlar tarafından North, heterodoks bir yaklaşım olan Eski Kurumsalcılıkla Yeni Kurumsalcılık arasında bir ilişki kurulmasında bağlantı olarak görülmektedir (Groenewegen 1995; Rutherford, 1995; Vandenberg, 2002). Bu çalışmalardaki ortak vurgu, North'un kurumların patika bağımlılığı özelliğinden dolayı gelişmeye engel kurumların da var olabileceği yaklaşımının, bazı eski kurumsalcılarda da bulunmasıdır (Hodgson, 2016). Bunun yanında rasyonalite varsayımına ve kurumların bireyler üzerindeki etkileri hakkındaki analizlerde de eski kurumsalcılıkla bazı bağlantılar kurulabilmektedir. Bu bağlamda görülmektedir ki North'un yeni iktisat tarihi ile birlikte Neoklasik İktisadın içinde başlayan iktisadi yaklaşımı, zaman içinde Neoklasik İktisadın sorgulanmasına, genişletilmesine ve eleştirilmesine; ilerleyen dönemde ise Heterodoks İktisadın bazı temalarını (rasyonalite eleştirisi, kurumların önemine vurgu vb.) içermesiyle birlikte özgün bir yaklaşıma dönüşmüştür.

4. NORTH, KURUMLAR VE İKTİSAT BİLİMİNDE BİREYCİLİK

Bir önceki bölümde bahsedilen kariyerinin üçüncü bölümünde North, iktisat bilimindeki bireyi ele almıştır. Burada kendi kurum anlayışından yola çıkarak analiz yapan North, kurumları kalkınmadaki önemi rollerinin yanında birey davranışlarındaki rolleri üzerinden de ele almıştır. Kurumların bireyler üzerindeki etkilerini ele almadan önce North'un kurumlara bakışı incelenmelidir.

Kurumları “bir toplumda oynanan oyunun kuralları” ya da başka bir ifadeyle “insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanların getirdiği kısıtlamalar” olarak tanımlayan North, bu kurumları formel kurallar ve informal kurallar olarak ikiye ayırmıştır. Kurumları ekonomik gelişmişlik farklarını incelemek için ele alan North, kurumların insanlar tarafından düzen yaratmak ve belirsizliği azaltmak için tasarlandığını vurgulamıştır. North'a göre kurumlar ekonominin standart kısıtlamalarını ve seçim setini tanımlarlar. Buna bağlı olarak işlem ve üretim maliyetlerini ve ekonomik faaliyette bulunmanın karlılığını belirlemektedirler (North, 1991). Burada kurumların iki bileşeni olan formel ve informal kuralları detaylandırmakta fayda vardır. Formel kurallar genellikle devlet eliyle oluşturulan yazılı kurallardır. Bilinen en tipik formel kurallar anayasalar olarak gösterilebilir. Informel kurallar ise resmi bir yönü olmayan, toplum içinde kök salmış kurallardır. Nesilden nesile kültür yoluyla aktarılır ve zaman içinde evrimleşerek varlıklarını sürdürürler.

Formel kuralların temel görevi informal kuralları tamamlamaktır. Bu kurallar genelde informal kuralları değiştirmek, geliştirmek veya informal kuralların yerine geçmesi için çıkarılabilmektedir. Bazen mübadelede taraflardan birinin pazarlık gücündeki değişim, farklı bir kurumsal mübadele çerçevesi için etkin talebe yol açabilir ve informal kurallar buna engel olabilir. İşte bu tarz durumlarda, formel kurallar informal kuralların yerine getirilebilir (North, 2010).

North'a göre bütün toplumlar farklı süreçlerden geçmişlerdir ve doğal olarak farklı kültürlerle ve farklı deneyimlere sahip olmuşlardır. Bunların sonucunda da her toplum farklı bir kurumsal yapı oluşturmuştur. Ancak her toplum üretimi teşvik edecek kurumsal yapıyı oluşturmada başarılı olamamıştır. North'a göre bunun nedeni toplumların yaşadıkları farklı deneyimler ve bu deneyimlerin bir sonucu olarak bireylerin oluşturdukları zihinsel modellerdir.

Neoklasik İktisat, bireylerin mükemmel bilgiye sahip olduğunu, buna bağlı olarak tercihlerin istikrarlı olduğunu ve seçimlerin yalnızca gelir ve teknolojik gelişmeler tarafından dayatılan kısıtlamalar çerçevesinde yapıldığını varsaymaktadır. Böyle bir dünyada belirsizlikten

bahsedilemez ve insan etkileşimlerini yapılandırmak için var olan kurumlara ihtiyaç yoktur. Ancak gerçek dünyada kurumlar olmadan toplumsal bir düzenden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, toplumlar için kurumsal bir çerçevenin inşası, medeniyetin temel yapı taşlarından birisidir. Kurumların belirsizliği azaltmadaki rolü kabul edildiğinde ise, sosyal bilimlerde ve özellikle iktisat biliminde kullanılan teorik çerçevenin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kurumlar yalnızca bir toplumdaki teşvik yapısını belirleyip buna bağlı olarak seçim setini kısıtlamakla kalmaz, aynı zamanda değişim sürecini de belirlemektedirler. Bu nedenle ister zamanın bir anını isterse de zaman içinde ekonomik performansı modelleyelim, kurumlar bu yeniden yapılandırılan teorik yapının merkezinde olmalıdır (Knight ve North, 1997).

Anaakım İktisat teorisinin temelinde ise rasyonalite varsayımı vardır. İktisatçılar bu varsayımın yararları ve yetersizlikleri üzerine devasa bir literatür oluşturmuştur. Bu varsayım bireylerin kendi çıkarlarına neyin uygun olduğunu bildiklerini ve buna göre hareket ettiklerini varsayar. Bu, modern ekonomilerin son derece gelişmiş piyasalarında seçim yapan bireyler için doğru olabilir, ancak yeteri kadar gelişmemiş piyasalarda ve belirsizlik koşullarının hâkim olduğu durumlarda seçim yaparken açıkça yanlıştır (North, 1993). Özellikle belirsizliğin varlığı hesaba katılarak, bireylerin bilişsel süreçlerinin daha derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. İktisat teorisyenlerinin rasyonalite varsayımını belirsizlik içeren karmaşık konulara taşıma eğilimi, insan doğasını anlamamızın önünde her zaman bir engel oluşturmuştur (North, 2005).

North, Neoklasik İktisatçılar açısından kurumların önemli olmadığını, çünkü rasyonalite varsayımının kurumları gereksiz kıldığını vurgulamıştır. Bu varsayımına bağlı olan Neoklasik İktisatçıları eleştirmiştir. North'a göre insan etkileşimlerini yapılandıran insan tarafından yapılmış kısıtlamalar olarak kurumlar, her yerde bulunan belirsizliği azaltmak için ortaya çıkmışlardır. İnsanların etkileşimde karşılaştığı sorunların karmaşıklığı ve insan zihninin sınırları, rasyonalite varsayımının ortaya koyduğu mükemmel bilgiye sahip bireylerin oluşturduğundan çok farklı bir insanlık tarihi üretmiştir (North, 1993). Buna ek olarak North'a göre kurumlar yalnızca toplumu şekillendirmede rol almazlar. Bireylerin karar alma süreçlerine de etki etmektedirler. North'a göre bireyleri yaşadığı toplumdan ve bağlı olduğu ideolojilerden ayrı olarak ele alıp rasyonel kabul etmek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bütün toplumlar ortaya çıkışlarından itibaren çok farklı süreçlerden geçmiş ve evrimleşmişlerdir. Bu evrim sürecinde de birbirinden farklı zihinsel modellere sahip bireyler ortaya çıkmıştır.

Bu fikirleri sonucunda North, Arthur Denzau ile birlikte 1994 yılında yayınlamış olduğu *"Paylaşılan Zihinsel Modeller: İdeolojiler ve Kurumlar"* adlı makalede kurumların bireysel tercihlerde nasıl bir rol oynadığını ortaya koymuştur. North'a göre politik ve ekonomik piyasalarda seçim yapmayı karakterize eden faktör risk değil belirsizliktir. Belirsizlik koşulları altında, bireylerin çevrelerini yorumlamaları öğrenmelerini yansıtacaktır. Ortak kültürel geçmişleri ve deneyimleri olan bireyler büyük ölçüde benzer zihinsel modelleri, ideolojileri ve kurumları paylaşacaklardır ve farklı öğrenme deneyimleri (hem kültürel hem de çevresel) olan bireylerin çevrelerini yorumlamak için farklı teorileri (modelleri, ideolojileri) olacaktır. (Denzau ve North, 1994).

Belirsizlik altında karar vermeyi inceleyen Denzau ve North, tek bir dengenin olmadığı bu tarz durumlarda, bireylerin çevrelerini anlamak adına oluşturdukları zihinsel modelleri, bu zihinsel modellerle birlikte oluşan ideolojileri ve bir toplumda kişiler arasındaki etkileşimleri düzenlemek için geliştirilmiş olan kurumlar arasındaki ilişkileri incelemişlerdir ve bununla birlikte rasyonalite varsayımının geçersizliğine dair bazı kanıtlar sunmuşlardır.

Bir toplumda kurumsallaşma süreci tamamlandığında, paylaşılan zihinsel modeller iki şekilde çalışır: ideolojiler veya kurumlar olarak. İdeolojiler ve kurumlar arasındaki ilişki içsel/dışsal ayrımıyla incelenebilir. İdeolojiler, paylaşılan zihinsel modellerin “içselci” boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü birey gruplarının sahip olduğu ve hem çevrenin yorumlanmasını hem de bu çevrenin nasıl yapılandırılması gerektiğine dair bir reçete sunan ortak zihinsel modeller tarafından oluşurlar. Başka bir deyişle, benzer ortamlara maruz kalan bireyler benzer dünya görüşlerini (inançlar, yargılar, reçeteler, vb.) paylaşırlar. Kurumlar ise zihinsel boyuttan daha uzaktır, çünkü ideolojilerin somutlaştığı yollardır. North’un ünlü tanımını takiben, kurumlar “bir toplumda oynanan oyunun kuralları” olarak düşünülür ve kişiler arası ilişkileri düzenlemek için inşa edilen formel ve informal kurallardan oluşur (Denzau & North, 1994). Yani zihinsel modeller, bireysel bilişsel sistemlerin çevreyi yorumlamak için yarattığı içsel temsillerdir. Kurumlar ise çevreyi yapılandırmak ve düzenlemek için bireylerin yarattığı dışsal mekanizmalardır. Bireyler toplu olarak, yakınsak zihinsel modeller geliştirerek çevrelerine uyum sağlayan bir nüfus olarak düşünüldüğü sürece, “bireysel” zihinsel modellerden “paylaşılan” zihinsel modellere geçiş neredeyse tamamen dış çevre ve çevresel baskı tarafından belirleniyor gibi görünmektedir. Bu bağlamda kurumlar, bireylerin kararlarının oluşumunda temel bir rol oynamaktadır.

Öğrenme süreci her ne kadar bireysel olsa da ortak bir kurumsal çerçeve, ortak inançlara ve ortak algılara yol açmaktadır. Dolayısıyla toplumların kültürel mirası, bir toplumdaki bireylerin sahip olduğu farklı zihinsel modellerin azalmasına yardımcı olmaktadır (North, 2005). Bu aşamada North’un bireyciliğinin neoklasiklerin bireyciliğinden farkları ortaya çıkar. Çünkü North’un ortaya koyduğu bireycilik anlayışı, birey ile sosyal bağlam arasındaki etkileşimi içerir. Bu, Neoklasik İktisatçılar tarafından benimsenen metodolojik bireycilik türü içerisinde mümkün değildir. Genel olarak, metodolojik bireycilik, sosyal olguların ve dolayısıyla sosyal açıklamanın “rasyonel bireylerin tutum ve davranışlarına dayandırılması gerektiği” görüşünü savunurken, North’un ortaya koyduğu bireycilik anlayışı kurumları ve toplumun kurumsal yapısını ele alarak toplumdaki birey bir teorik çerçeve ortaya koymaktadır.

North’a karşı metodolojik bireycilikten kopmadığı yönünde eleştiriler de yok değildir. Örneğin Fine ve Milonakis (2003) North’un teorisinde bireyin hala temel analiz birimi olduğunu ve aynı zamanda en yaygın unsur olarak addedildiğini öne sürerek North’un hâlâ metodolojik bireycilik çerçevesinde analiz yaptığını vurgulamışlardır (Fine ve Milonakis, 2003). Ancak G. M. Hodgson bu eleştirilere yanıt olarak Milonakis ve Fine’in çalışmalarında metodolojik bireyciliği tanımlamadıklarını ve North’un 1990 yılından sonraki bilişsel çalışmalarını ele almadıklarını ortaya koyarak bu eleştirilerin yeterli içgörüler sağlamadığını ortaya koymuştur (Hodgson, 2016).

Birey ile bir grup ya da toplum arasındaki ilişki, sosyal bilimlerin temel sorunlarından biridir. Prensipte olarak bu ilişki üç şekilde ele alınabilir. Bireycilik, bireyi (veya insanı) birincil analiz birimi olarak görür ve grupları, onlara ait bireylerin özellikleri, eylemleri ve davranışları ile karakterize eder. Bütüncülük (veya kolektivizm) bir grup veya kolektifi ele alır ve bireyleri tamamen bu kolektif tarafından yönlendirilmiş olarak görür. Üçüncü olarak ise, bazı sosyal bilimciler bu iki yaklaşımı da abartılı bulur ve birey ve kolektifi karşılıklı etkileşim halinde olan ve birbirlerini etkileyen analiz birimleri olarak ele almaktadırlar (Neck, 2021). Bu perspektifi North’un teorisine uyguladığımızda ise ortaya çıkan sonuca göre North ne tam olarak bireyci ne de tam olarak kolektivisttir. Çünkü bireylerin teşviklere göre hareket ederek kurumsal yapıyı oluşturduklarını, bu kurumsal yapının ise tekrardan bireyleri etkilediği karşılıklı bir analiz ortaya koymuştur.

5. SONUÇ

Metodolojik bireycilik ana akım iktisatçılar ve buna bağlı olarak Neoklasik İktisatçılar arasında hâkim olan bireysel yaklaşımdır. Metodolojik bireycilik sosyo-ekonomik açıklamanın bireyler düzeyinde açıklanması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Bu yaklaşımda bireyin zevklerindeki herhangi bir değişikliğin başka bir yerden değil, bireyden kaynaklandığı kabul edilir. Bazı durumlarda, bireysel tercihlerin şekillenmesi, bunların aslında zaman içinde değişmediği öne sürülerek reddedilmektedir. Bireysel fayda fonksiyonu hem değişmez hem de tartışma götürmez olarak kabul edilmektedir. Zevkler ve amaçlardaki tüm görünür değişikliklerin tek ve temel bir fayda fonksiyonuna dayandığı sıklıkla iddia veya ima edilir. Bireysel tercihler ya da amaçlar temel olarak kabul edilir ve ekonomik yapının bu temel üzerine inşa edilmesi gerekir. Bu yaklaşım birçok teoremin oluşmasında önemli katkılar sağlamış ve iktisatçılar için vazgeçilmesi zor bir dayanak noktası olmuştur.

Ancak metodolojik bireycilik fikri toplumsal yapıların bireyler üzerindeki etkilerini anlama açısından yeterli içgörüyü sağlamaktan uzak kalmıştır. Bu bağlamda 1990 sonrası süreçte iktisadın bireyini ele alan North, Neoklasik İktisatçılardan farklı bir yöntem ortaya koymuştur. O döneme kadar kültürel faktörleri iktisadi karar alma süreçlerinde hesaba katmayan Neoklasik İktisatçıların aksine North, bireysel ve psikolojik faktörlerin yanında özellikle bireylerin bir toplumdaki ideolojilerden, mitlerden, dogmalardan yani kısaca kültürel yapılardan etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda sadece bireyden hareket eden değil, birey ve toplumun karşılıklı etkileşimde bulunduğu bir teori ortaya koymuştur.

North'un bu yaklaşımı sadece bireyleri incelemek açısından değil, aynı zamanda Neoklasik İktisatçıların şimdiye kadar ele almadığı, ancak fazlasıyla öneme sahip olan kültürel yapıları içermesi bakımından önemlidir. Çünkü metodolojik bireycilik ve rasyonalitenin varlığında kültürün neredeyse hiçbir önemi yoktur. Ancak kültürel farklılıklar ve buna bağlı olarak kurumlar, rasyonalitenin varsaydığından çok daha farklı bir dünya ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kültür iktisat bilimine bir inceleme alanı olarak girmelidir. North'un analizi de bu inceleme açısından iyi bir giriş olabilir.

NOTLAR

---

¹ Ampirik inanç: Bireylerin yaşamlarındaki olaylara ve süreçlerine karşı duydukları, yaşadıkları ve öğrendikleri şeylerden hareketle oluşturdukları iddia veya görüşlerdir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir

Yazar Katkıları

Yazar çalışmayı tümüyle tek başına gerçekleştirmiştir

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. K. (2023). Douglass C. North'un düşüncesinde kurumlar ve rasyonalite ilişkisi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Arnsperger, C., & Varoufakis, Y. (2006). What is neoclassical economics? The three axioms responsible for its theoretical oeuvre, practical irrelevance and, thus, discursive power. *Panaeconomicus*, 53(1), 5-18. <https://doi.org/10.2298/PAN0601005A>
- Arrow, K. J. (1994) Methodological individualism and social knowledge. *American Economic Review (Papers and Proceedings)* 84(2), 1–9.
- Coase, R. H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4, 386-405. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>
- Çetin, T. (2012). Yeni kurumsal iktisat. *Sosyoloji Konferansları*. (45), 43-73.
- Denzau, A. T., & North, D. C. (1994). Shared mental models: Ideologies and institutions. *Kyklos*, 47(1), 3-31. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.1994.tb02246.x>
- Dequech, D. (2008). Neoclassical, mainstream, orthodox, and heterodox economics. *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(2), 279-301. <https://www.jstor.org/stable/27746799>
- Elster, J. (1982). The case for methodological individualism. *Theory and Society*, 11(4), 453-482.
- Fine, B., & Milonakis, D. (2003). From principle of pricing to pricing of principle: Rationality and irrationality in the economic history of Douglass North. *Comparative Studies in Society and History*, 45(3), 546-570. <http://dx.doi.org/10.1017/S0010417503000252>
- Groenewegen, J., F. Kerstholt, & A. Nagelkerke (1995). On integrating the new and old Institutionalisms: Douglass North Building Bridges. *Journal of Economic Issues*, 29(2), 467-475.

- Hodgson, G.M. (1986). Behind methodological individualism. *Cambridge Journal of Economics*, 10(3), 211-224. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.cje.a034996>
- Hodgson, G.M. (1988). *Economics and institutions: A manifesto for a modern institutional economics*, Cambridge: Polity Press.
- Hodgson, G. M. (2007). Meanings of methodological individualism. *Journal of Economic Methodology*, 14(2), 211-226. <https://doi.org/10.1080/13501780701394094>
- Hodgson, G. M. (2009). Institutional economics into the twenty-first Century, *Studi e Note di Economia*, (1), 3-26.
- Hodgson, G. M. (2016). Introduction to the Douglass C. North memorial Issue. *Journal of Institutional Economics*, 1-23. <https://doi.org/10.1017/S1744137416000400>
- Kirdina, S. (2015). Methodological individualism and methodological institutionalism for interdisciplinary research. *Montenegrin Journal of Economics*, 11(1), 53-67.
- Kjosavik, D. J. (2003). Methodological individualism and rational choice in neoclassical economics: A review of institutionalist critique. *Forum for Development Studies*, 30(2), 205-245.
- Knight, J. & North, D. C. (1997). Explaining economic change: The interplay between cognition and institutions. *Legal Theory*, 3(3), 211-226. <https://doi.org/10.1017/S1352325200000768>
- Neck, R. (2021). Methodological individualism: Still a useful methodology for the social sciences?. *Atlantic Economic Journal*, 49, 349-361. <https://doi.org/10.1007/s11293-022-09740-x>
- North, D. C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112.
- North, D. C. (1993). Institutions and credible commitment. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 149(1), 11-23.
- North, D. (2005). *Understanding the process of economic change*, Princeton University Press.
- North, D. C. ([1990] 2010). *Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans*, (G. Çağal Güven, Çev.). Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Rutherford, M. (1995). The old and the new institutionalism: Can bridges be built? *Journal of Economic Issues*, 29(2), 443-451. <https://doi.org/10.1080/00213624.1995.11505681>
- Rutherford, M. (2001). Institutional economics: Then and now. *Journal Of Economic Perspectives*, 15(3), 173-194. <https://doi.org/10.1257/jep.15.3.173>
- Simon, H. A. (1987). *Bounded rationality. The new palgrave: A dictionary of economics*. (John Eatwell, Murray Milgate ve Peter Newman, Ed.). New York: Stockton Press, 266-268.
- Vanberg, V. (1986). Spontaneous market order and social rules. *Economics and Philosophy*, 2, 75-100. <https://doi.org/10.1017/S0266267100000808>
- Vandenberg, P. (2002). North's institutionalism and the prospect of combining theoretical approaches. *Cambridge Journal of Economics*, 26(2), 217-235.

Watkins, J. W. N. (1952). The principle of methodological individualism. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 3(10), 186-189. <https://doi.org/10.1093/bjps/iii.10.186>

Williamson, O. (1993a). Transaction-cost Economics: The governance of contractual relations. *Journal of Law and Economics*, 22, 233-261.